

Het pioniersbloed van professor Lambert

Op donderdag 19 oktober vond in de faculteit Letteren de officieuze emeritaatsviering plaats van twee monuminten binnen de Romaanse Taal- en Letterkunde: prof. dr. José Lambert en prof. dr. Franco Musarra. Over het werk en leven van professor Musarra las u alles in het vorige nummer. Over de straffe persoonlijkheid en het uitzonderlijk wetenschappelijk dynamisme van professor Lambert leest u alles in dit uittreksel uit de laudatio van professor Nadia Lie.

“Vivere pericolosamente” was een mogelijk motto voor Franco Musarra. Maar wie met José Lambert in zee gaat, die kiest pas echt voor avontuur. Die stapt in een soort *roller coaster* waarin hij aan honderdvijftig per uur door de bocht gaat. Het overkwam mij enkele jaren geleden toen ik samen met José Lambert een debatavond organiseerde. Groots was het opgezet, kranten en radio erbij, politici onder de arm en steeds grotere zalen. Nachten heb ik wakker gelegen maar alles kwam goed terecht. En zonder José Lambert zou ik nooit aan zoiets groots begonnen zijn – ik ben hem er nog steeds dankbaar voor. Nochtans had ik in de eerste kandidatuur, toen ik als student bij hem college volgde, deze avontuurlijke kant nooit durven bevroeden. Aan het eind van een volgeladen week werden wij daar elke vrijdag om acht uur 's morgens gedurende twee uur ingewijd in de encyclopedie van de romaanse letterkunde. Het vroege uur en de ietwat monotone, hypnotiserende stem van de docent kwamen de concentratie niet echt ten goede. Soms trachtte hij onze betrokkenheid te vergroten door plots een vraag te stellen, maar als we dit al opmerkten, moesten we het antwoord schuldig blijven. “Allez-y, vous ne risquez rien”, moedigde hij ons dan aan, maar het mocht allemaal weinig baten.

Pas veel later, toen ik aan een doctoraat werkte, merkte ik dat een aantal zaken die er door José Lambert van meet af aan bij ons waren ingeprint (“le polysystème n'exclut rien; la littérature est une forme de communication”), helemaal niet zo evident waren als ze altijd hadden geleken. Ik herlas artikelen die hij ons had aangeraden en begon te beseffen dat José Lambert niet zomaar een docent was: hij was een visionair. Visionair op intellectueel vlak, want hij was het die de polysysteem-theorie in Europa introduceerde toen die nog totaal nieuw was. Visionair ook op communicatievlak, want – in tegenstelling tot Franco Musarra, die altijd een wantrouwige relatie tot de computer heeft gekoesterd – was José Lambert enthousiast over elke technologische vooruitgang die zich in de academische wereld aankondigde. Nog voor iemand een computer had, liep hij al met een M10 rond, een typemachine met een kortstondig geheugen, vanuit het buitenland communiceerde hij met bitnet toen e-mail nog moest worden uitgevonden, en lang voordat het begrip “begeleide

zelfstudie" bij ons zijn intrede deed, stond José Lambert al vanuit een donkere studio in Heverlee studenten in drie buitenlandse universiteiten tegelijk te coachen via videoconferencing.

Nochtans begon José Lambert zijn leven op de prototypische wijze van elke literatuurwetenschapper: met de ontdekking van het boek. In het West-Vlaamse Wingene, waar hij op 29 mei 1941 geboren werd, placht hij zich urenlang onder de tafel te verstoppen om te lezen. De pastoor oordeelde dat deze jongen kansen had door te groeien – ook hij was een visionair – en José Lambert werd naar een goed college in Tielt gestuurd en daarna naar Leuven, waar hij als student op memorabele wijze gedoopt werd door Mark Debrock. Het waren de jaren van de splitsing en de intense debatten rond de nieuwe programma's voor Romaanse. José Lambert nam er actief aan deel en drukte later een duidelijk comparatistisch stempel op de vorming, met principiële opwaardering van de zogeheten tweede Romaanse taal. Zijn proefschrift over *Ludwig Tieck dans les lettres françaises; aspects d'une résistance au romantisme allemand* kon hij bij Raymond Pouillart afwerken, ondanks de splitsing. Pouillart stond namelijk positief tegenover de Vlamingen, en in het bijzonder steunde hij zijn jonge assistent, die hij in een rapport van 1971 prijst op alle gebied: intellectueel, maar ook menselijk en moreel. Nog voor hij zijn kandidaat de doctorstitel mag verlenen, besluit hij zijn rapport met de opmerkelijke woorden: "José Lambert m'a appris beaucoup de choses". Met zijn doctoraatsonderwerp, de Frans-Duitse betrekkingen, was de promovendus ons huidige programma met de nieuwe talencombinaties, in feite al drie decennia vooruit, en ook de doctoraatscommissie erkende de kwaliteiten van de jonge onderzoeker. Een jury waarin o.a. de vermaarde Claude Pichois zetelde, bekroonde het proefschrift met de grootste onderscheiding. Een vaste benoeming als lector volgde in 1972, en werd door hem aanvaard in een brief waarin hij verklaarde gelukkig te zijn met de uitdaging een goeddeels nieuwe discipline in het programma Romaanse, namelijk literair comparatisme, te mogen uitbouwen. Het jaar daarop werd hij docent en eind jaren zeventig leidde dit alles uiteindelijk tot het gewoon hoogleraarschap.

Dit ogenschijnlijk rustig voortkabbelen van de academische carrière verhuult dat er zich in diezelfde jaren een ware aardverschuiving voordeed in het denken van José Lambert. Eerder dan zichzelf te herhalen in telkens nieuwe voetnoten bij zijn doctoraat, koos hij ervoor de vensters en de deuren van zijn geest wijd open te zetten en nieuwe invloeden binnen te laten. Dankzij een gastprofessoraat aan de universiteit van Amsterdam, maar ook dankzij rechtstreekse contacten met de Tel Aviv school ontdekte hij de polysysteem-theorie, die hem meteen ook hielp de vertaalstudie, waarover hij als eerste comparatist in Europa een zelfstandig vak doceerde, in een nieuw, functionalistisch kader te plaatsen. Dat teksten niet zomaar naast elkaar gezet kunnen worden maar functies vervullen in bredere systemen, waarbinnen het begrip "literatuur" steeds ook opnieuw gedefinieerd wordt, dat zijn nu algemeen aanvaarde ideeën die toen radicaal nieuw waren. Het opende de mogelijkheid om binnen de literatuurwetenschap niet alleen proza en poëzie te bestuderen, maar ook het hele discours erover (tijdschriften en handboeken bijvoorbeeld) en de wisselwerking tussen dit alles in kaart te brengen via empirisch onderzoek dat moest uitgaan van wetenschappelijk geformuleerde hypothesen.

Op deze manier ontdekte José Lambert niet zomaar het belang van een theorie voor de specifieke discipline van het comparatisme, hij verbreedde het begrip literatuur zelf, zoals hij dat later opnieuw zou doen door de aandacht voor literatuur open te trekken naar nieuwe media binnen het programma Culturele Studies, waarvan hij een tijd voorzitter was. Belangrijker

nog, hij gaf samen met andere collega's van de afdeling ALW/VLW een nieuw en krachtig gezicht aan literatuurwetenschap te Leuven, waarvan hij de aanspraken op wetenschappelijkheid ten aanzien van andere disciplines, versterkte. Kort na zijn benoeming tot gewoon hoogleraar werd hij trouwens verkozen tot departementsvoorzitter, wat hij zes jaar zou blijven. In de jaren van zijn voorzitterschap stampte hij, onder grote scepsis van sommige collega's, het Penn-Leuven-summer institute uit de grond, waardoor een begin gemaakt werd met iets wat dringend nodig was: onderwijs op derdecyclusniveau. Wederom was José Lambert hierin een pionier en beginnende onderzoekers als ikzelf, die als enige vorm van begeleiding een promotor hadden toegewezen gekregen, konden dankzij dit instituut in contact komen met internationale scholars als Peter Zima en Gerald Prince. Uit dit zomerinstituut kwam ook de Cera-chair voort: een leerstoel gesponsord door de gelijknamige Belgische bank (ook als lobbyist heeft Lambert zijn sporen verdiend), waarmee telkens een internationale vertaaldeskundige aangetrokken kon worden.

In 1989 doopte hij de Cera-chair om tot CETRA, een heus internationaal derdecyclusprogramma dat sinds enige jaren doctorale en postdoctorale onderzoekers tijdens de zomermaanden in het Italiaanse Misano samenbrengt om ongestoord het fenomeen van de vertaling in een brede culturele context te kunnen bestuderen. In hetzelfde jaar 1989 lanceerde José Lambert ook *Target*, een internationaal tijdschrift voor de studie van vertalingen en amper drie jaar later legde hij samen met anderen de basis voor de European Society for Translation Studies (1992). Uit al deze activiteiten blijkt wat een beoordelingsrapport uit 1977 al over hem schreef: dat José Lambert gekenmerkt wordt door een uitzonderlijk wetenschappelijk dynamisme. Want niet alleen publiceert en doceert hij, maar hij stampt ook de structuren uit de grond die anderen toelaten met zijn ideeën te dialogeren en hen te testen. Een dergelijke ingesteldheid vereist een enorme hoeveelheid energie, een rotsvast geloof in de goede zaak, een steen voor steen opbouwen van iets wat eerst alleen een ideaal is, en dit tegen de administratieve scepsis in. José Lambert heeft het gedaan, en dit is een ongelooflijke prestatie.

Uiteraard ben ik niet de eerste die zijn merites erkent. Naast het feit dat hem in 1992 de Francqui-leerstoel werd toegekend door de Universiteit van Namen, verbleef José Lambert zeker de helft van zijn academisch leven in het buitenland als gasthoogleraar aan prestigieuze universiteiten in Europa en de Verenigde Staten, of als keynotespeaker op congressen. Een en ander was niet altijd eenvoudig in te passen in de lokale verplichtingen te Leuven en nachtelijke inbraken in het kantoor van José Lambert waren soms nodig om op de valreep nog wat punten terug te vinden. Maar dit zijn de kleine wrevels die een intensief leven in de internationale academische gemeenschap oplevert. Ze wezen hem vergeven. En ze wegen ook lang niet op tegen al het andere. Niet tegen de intellectuele verwezenlijkingen, die o.a. tientallen proefschriften opgeleverd hebben, naast ontelbare optredens in doctoraatsjury's. Niet tegen de bijdrage die José Lambert ook via zijn verhandelingen aan de maatschappij heeft geleverd, want verschillende thesisen van hem stroomden door naar de mediawereld. Maar ook niet, en vooral niet, tegen de enorme warmte die José Lambert als mens en collega in de academische gemeenschap kenmerkt. Hier moet ik de verre stem van Raymond Pouillart volledig gelijk geven. In al deze jaren, die niet altijd gemakkelijk waren op het institutionele vlak, heb ik José Lambert nooit op kleinzielig gedrag kunnen betrappen. Zeker, hij liep er soms wat somber bij, met een voorhoofd nog meer gefronst dan normaal, maar nooit verviel hij in persoonlijke kwaadsprekerij of zei hij neen tegen een vraag om advies of hulp.

Speciaal vermeld ik de gastvrijheid van José Lambert jegens buitenlandse gasten, niet alleen die van hemzelf maar ook die van anderen, en meermalen hielp hij mij uit de brand als er weer geen plaatsje vrij was op een of ander kantoor. Achter dat ernstige, en schijnbaar onverstoorbare gezicht van de wetenschapper, schuilt dan ook een heel hartelijke persoonlijkheid, met een te goede inborst, en – last but not least – een enorm gevoel voor droge humor.

Het zou dan ook ongepast zijn mijn betoog af te sluiten met het stijve beeld van de bekroonde wetenschapper, zo duidelijk toegetreden tot een “canon” (een begrip dat José Lambert zelf in ons programma introduceerde om er op te wijzen dat er geen “canon” is zonder “periferie”). Eerder wil ik hier het moment in herinnering brengen waarop José Lambert in 1985 aan de welsprekendheidswedstrijd van Romania deelnam (het jaar waarin Koen Clement preses was). Terwijl zijn talrijke aanhang in de fakbar enthousiast “Allez José, Allez José” scandeerde, kreeg de kandidaat vijf minuten de tijd om een speech te maken met als opgegeven titel “Il y a deux manières de chanter la beauté d'une femme: la peindre ou la xxx”. Ik pleit onschuldig voor de bedenkelijke titel, maar feit is dat José Lambert geen vijf minuten nodig had om de drie puntjes in te vullen. Hij stak van wal met een discours getiteld: “Il y a deux manières de louer la beauté d'une femme: la peindre ou la COMPARER.” En won op glansrijke wijze de wedstrijd.

Beste José, vergelijken, comparatisme bedrijven in al zijn aspecten, het zit je in het bloed. En je zult het, ook in de komende jaren, niet kunnen laten. Dat hoeft ook niet en wij zullen blijven scanderen: Allez José, allez José, want je zult ons blijven verbazen met je visionaire inzichten. Maar met de nachtelijke faxen, de weekends om projecten klaar te stomen, het knokken tegen moordende deadlines, moet het afgelopen zijn. Andere capabele mensen, door jou gevormd, staan klaar om de fakkel over te nemen en je de grootste hulde te brengen die een academicus te beurt kan vallen: dat zijn levenswerk vruchten blijft dragen ook als hij in de tuin een pijp rookt of met Mia langs het strand van Oostende wandelt. Want inderdaad, Mia is er ook nog. Al te vaak heeft ze je moeten missen of wildvreemden aan haar tafel gehad omdat jij ze bewonderde. En hoewel je blik nog vaak zal afdwalen naar verre oorden, mag ze ook wel eens blijven hangen in de ogen van degene die in jou geloofde voor wij er allemaal waren. Zie je, José, het wordt nog een boeiende tijd, met de vruchten van je arbeid, maar zonder de zorgen ervan. En met veel mensen die om je geven en je vragen zuinig te zijn op jezelf. Ik zou zeggen, José, het emeritaat: Allez-y, vous ne risquez rien.

Nadia Lie

[Lezers die geïnteresseerd zijn in de laudatio over prof. Mussara kunnen die nalezen op de website van de VLR: www.vlrom.be].